Dat bij al uw zonden God toch goedertieren is geweest.

En zoo wordt uw Oudejaarsavondstemming die van het hart dat met een: o, God wees mij zondaar genadig! zijn toevlucht neemt tot de ontfermingen des Heeren.

„Nu komt het aan u."

> Maar nu komt het aan u, en gij zijt verdrietig; het raakt tot u, en gij wordt beroerd.
>
> Job 4 : 5.

De vrees, het voorgevoel, dat in ieders leven vroeg of laat een onweder komt opzetten, dat hem bange dagen zal doen doorworstelen, is geen man van ernst vreemd.

Het is een angstig voorgevoel, dat zijn grond vindt èn in de ervaring èn in het schuldbesef.

Wie om zich heen ziet in zijn buurt, of om zich ziet in zijn familie, of ouden van dagen van hun levensloop hoort verhalen, ontwaart het telkens weer, hoe verdriet, smart en teleurstelling ten slotte aan ieders deur op zijn tijd hebben aangeklopt.

Zeer ongelijk, het is zoo. Naast personen, wier geheele leven bijna glad verliep, staan anderen, wier leven letterlijk één samenspanning van ellende en tegenspoed was. En tusschen die beide uitersten in staan die gewone gezinnen, waarin vreugd en smart, voor- en tegenspoed elkander afwisselden, nu eens met een overwicht naar den blijden, dan weer met een overlast naar den droeven kant.

Maar buiten dat gewone leed, waarvan ieder weet mee te spreken, zien we bovendien, hoe in veler leven vroeg of laat een oogenblik komt, waarin het leed zich als ophoopt en den lijder overstelpt, zóó dat in latere herinnering bijna alle overig leed vergeten wordt, om de kracht der heugenis altoos op dien eens zoo bitter droeven tijd saam te trekken.

Luther sprak van zijn „Sturm und Drang periode;" en al is het nu op geheel anderen voet en op andere wijs, toch kennen verreweg de meesten ook in hun persoonlijk leven en in hun gezinsleven zulk een bange ervaring, waarin het was of een saamloop van verdrietelijkheden en bezwaarnissen hun ziel zou overstelpen.

Wat Elifaz tot Job zegt: *Nu komt het aan u!* is voor zulk een ervaring de juiste uitdrukking. Het zijn oogenblikken en dagen, waarin het schijnt alsof de macht van het leed nu juist op dien éénen persoon, op *zijn* lot, op *zijn* huis, en tegen *zijn* toekomst zich saamtrekt.

Dit ziende bij anderen, kunnen we daarom vaak zeker voorgevoel niet onderdrukken, dat, als het dusver nog immer wel met ons liep en nog nimmer de schrik als om het hart sloeg, vroeg of laat de dag komen zal en moet, waarin ook onze tente zal worden geschud, en sprake over onzen jammer in de straten zal rondgaan.

Dit voorgevoel hebben de heidenen gekend. Het is een voorgevoel, dat ook in de Schrift zich meer dan eens uitspreekt. En dit *uit de ervaring* opkomend voorgevoel, wordt bij den man van ernst niet weinig *door eigen schuldbesef* gesterkt.

Wie in besef van eigen deugden, zonder diepergaande weet van zonde, voortleeft, kent deze gewaarwording van *schuldbesef* niet.

Hem schijnt het geheel billijk en natuurlijk, dat zijn lot enkel vreugde en zijn voorspoed bestendig is. En omgekeerd komt er wrevel in zijn hart op, als zijn gelukstar beneveld wordt. Zichzelven voor een deugdelijk, braaf, in niets te kort schietend man houdend, ziet hij ter wereld niet in, waarom het geluk hem niet *al* de dagen zijns levens vertellen zou. Geluk en voorspoed passen immers bij zijn brave vroomheid. Tegenspoed en smart zouden bijna een *onrecht* zijn, hem aangedaan.

Heel anders daarentegen staat het met den man van ernst, die gelooft.

Bij zulk-een is er een heel andere diepte in de ziel ontsloten. Hem wenkt een veel hooger ideaal. De maatstaf dien hij aanlegt, is niet maar de dunk der menschen, maar het oordeel van zijn God, eerst in zijn conscientie, straks in den spiegel van Gods Woord. Zoo ontsluit zich voor hem een inzicht in de diepere roerselen van het leven. Hij krijgt een oog voor wat er in het verborgene op den bodem van zijn hart omgaat. Zonde is voor hem geen klank meer, maar een ontzettende realiteit. Hij voelt die zonde als een *macht* werken en woelen in zijn hart, werken en woelen in zijn gezin, werken en woelen in heel de wereld om hem heen. En al is hij nu bekeerd, en al vond hij verzoening, toch blijft de onheiligheid nog zoo gedurig door zijn hart sluipen, en toch heeft hij telkens nog zoo bange behoefte aan bewarende en uitreddende en van satan verlossende genade, dat de oogenblikken van hoogeren vrede en hemelsche rust voor hem nog telkens worden afgebroken door geheel andere oogenblikken van inwendige worsteling, van pijnlijke zielsverscheuring en van een opnieuw zich wasschen in het bloed van het heilig Godslam.

In zulke oogenblikken nu voelt hij zijn nietswaardigheid, staat hij tegenover de weldadigheid en de goedertierenheden van zijn God zoo klein en nietig over, dat hij 't zich schier niet kan inbeelden, dat hem zooveel geluk en vreugd in zijn levenslot beschoren is. En als hij dan ziet, hoe anderen, die niet slechter zijn dan hij, keer op keer zoo onder den stroom van het leed bedolven worden, dan komt gedurig onwillekeurig de vraag bij hem boven: Zal ook in mijn leven niet vroeg of laat zulk een bang onweder komen opzetten? Wacht ook mij niet vroeg of laat zulk een overstelping van smart en tegenspoed? Staat ook in mijn dusver zoo rustig en zoo gelukkig leven niet nog een bange catastrophe voor de deur?

Job heeft dat voorgevoel gekend.

Hij zegt het zelf (3 : 25): „Ik vreesde een vreeze, en zij is mij aangekomen; wat ik duchtte is mij overkomen. Ik was niet gerust en rustte niet, en de beroering is gekomen."

Hiermede nu staat Job niet *beneden*, maar hoog *boven* zijn vrienden. Die vrienden redenden alleen met deze of gene notoire misdaad, en leidden dus uit Job's ontzettenden rampspoed af, dat hij aan een notoire misdaad schuldig moest staan. Van diepergaand schuldbesef, dat over den wortel der zonde in ons oorspronkelijk zondig wezen gaat, hadden ze geen besef.

Dat ontging hun.

Maar dat ontging Job niet, en daarom voelt zich met Job hier zielsverwant een ieder, die de heiligheden Gods in haar klaarheid aanschouwd heeft, en daartegenover de donkere schaduw heeft erkend, die zijn oorsprong, zijn verleden, en tegelijk heel zijn innerlijk wezen drukt.

Wie zal een reine geven uit den onreine, is en blijft van dit diepergaand zielsbesef het uitgangspunt.

Is het nu billijk, om, wie er zoo aan toe staat, als de breuke eindelijk komt, en zijn ziel, door smart overstelpt, zich niet aanstonds op kan richten, deswege van innerlijk onwaarzijn aan te klagen, en met Elifaz hem toe te roepen: „Gij hebt anderen de kromme knieën vastgezet, en nu komt het aan u, en gij wordt beroerd?"

Is het naar recht, als men een anders groote ziel, die zich bij zulk een losbarsten van het onweder nederbuigt, het grievend verwijt doet hooren, als ware de vroegere geloofstaal niet oprecht en niet gemeend geweest, omdat ze, bij dat eerste overstelpt worden door de smart, geen even krachtig, geen even helder geluid meer geeft?

Zal men, om meer concreet te zijn, een Dienaar des Woords, die zoo gedurig de lijdenden getroost en opgebeurd heeft, van ongeloof en onoprechtheid mogen verdenken, indien, treft hem 't leed, ook zijn ziel een oogenblik van bezwijken kent?

Stellig niet.

Wat we dusver alleen van hooren zeggen kenden, wat dusver alleen in onze voorstelling en in onze verbeelding leefde, is nog zoo heel iets anders dan de *realiteit* van de smart.

Wie nooit een lief kind verloor, moge een moeder troosten, die haar lieveling naar het graf zag uitdragen; maar toch, wat het is, een kind te zien wegsterven, verstaat nooit ten volle, wie nooit zelf een kind verloor.

Bovendien, wie een rechtgeaard trooster was, heeft nooit het gevoel van smart en rouw bestraft, noch in den lijder zelf de kracht gezocht om hem staande te doen blijven, maar veeleer, omgekeerd, de diepte van zijn rouw gepeild en geëerbiedigd, zijn zwakheid om zichzelf op te heffen erkend, en hem uitsluitend gewezen op de altoos vloeiende fontein van de vertroostingen zijns Gods.

Wat steekt er dan onoprechts in, dat een Job ook onder ons, die door het leed overstelpt wordt, begint met in te zinken, en eeniglijk aan de genade zijns Gods, als het klimop aan den eikenstam, zich weer opricht.

En vraagt ge dan, of het dan een wet zonder ontkomen is, dat ook u, vroeg of spade, zulk een ongeluksdag overkomen *moet*, dan luidt het antwoord der ondervinding ontkennend. Er zijn er onder de kinderen der menschen geweest, die tot aan hun einde toe het schreepke huns levens zich in stille wateren zagen voortbewegen, zonder dat ooit een bange storm hen heeft verschrikt.

Maar vraagt ge omgekeerd, of dezulken de meerderheid vormen, dan staat het evenzoo vast, dat zulk een nooit verdonkerend levensgeluk niet dan hooge uitzondering pleegt te zijn, en dat de regel veeleer is, dat vroeg of laat de bange dag komt.

De vrees die Job beving, was daarom rechtmatig, en even rechtmatig zal ook uw bezorgdheid zijn, zoo ge, dusver verschoond en gespaard, toch soms het hart beklemd voelt bij de gedachte, wat ook u nog kan staan te wachten, en straks allicht, wie weet hoe spoedig, ook u overkomen kan.

Jobs fout was alleen, dat hij wel die vreeze gekend, maar zich niet genoegzaam op haar verwezenlijking voorbereid had.

Want immers de voorbereiding van onze ziel op den dag van tegenspoed betaamt ons.

Ons hart moet er in vooruit leven. We moeten ons aan de gedachte, dat het eens komen zal, gewennen. En onze ziel heeft er zich naar te schikken, hoe ze, komt die dag, voor haar God verkeeren, en in haar God rusten zal.

Somber maakt dit alleen hem, die de liefde zijns Gods niet kent.

Vroolijk als een held doet het u daarentegen de bange ure tegengaan, zoo ge met Asaf den zang der ziel kent: „'k Zal dan gedurig bij U zijn, in al mijn nooden, angst en pijn. U al mijn liefde waardig schatten..."

De liefde Gods is de Rotssteen, waarop elke golf van zielsverbijstering breekt.

Dr. A. KUYPER,

De Gemeene Gratie.

De verschijning van het derde deel van dit premiewerk is eenigszins vertraagd, door de samenstelling van een Register, dat aan dit laatste deel zal worden toegevoegd.

Thans kunnen wij echter den inteekenaren, die de verschuldigde inteekengelden voldeden, mededeelen, dat hun D. V. in de 2e helft van Januari Deel III zal worden toegezonden.

Voorts herinneren wij, dat losse stempelbanden worden verkrijgbaar gesteld, die na ontvangst van *f* 2.— per stel van 3 banden, gelijk met het derde deel kunnen verzonden worden.

Adm. „De Heraut."

30 December 1904.

Amsterdam, 30 Dec. 1904.

Overheid en religie.

Bij de jongste debatten over de begrooting heeft Dr. de Visser een woord gesproken over de verhouding tusschen den Staat en de religie, dat niet in de paperassen van de Handelingen mag begraven worden.

Hij zeide er dit van:

Een Christelijk staatsman is voor mij niet iemand, die à tort et à travers een Christelijken Staat naar de gedachte van zijn hoofd wil vormen en fatsoeneeren; maar een die met Staat en volk *Christelijk* handelt in dezen zin, dat hij er het beste van zijn hoofd en hart voor over heeft, om zijn volk langs historischen weg van het gebrekkige tot het betere op te voeren. Daarbij is de taak van den Christelijken staatsman om te zoeken, welke loten van den nieuwen tijdgeest op dien ouden stam kunnen en moeten worden ingeënt. Ik stem terstond toe, dat deze kunst een zeer fijne en zeer moeilijke is. Voor mij zijn zedelijkheid, recht en staat Christelijk, omdat zij onder den invloed van het Christendom zijn geworden en leven, maar niet Christelijk, omdat zij tot datzelfde Christendom moeten opleiden. Dit is en mag nooit de roeping zijn van recht en van Staat, omdat deze immer optreden met dwingende kracht, en de godsdienst alleen tiert in de sfeer van volkomen vrijheid.

Wie den Staat te hulp roept voor het Christelijk geloof, staat feitelijk dit laatste tegen. En dat niet alleen, hij misvormt den eersten, omdat hij zijn beschouwing van het Christendom aan het georganiseerde volk zal moeten opleggen. Ja, Mijnheer de Voorzitter, ik ga nog verder. Ik ken geen grooter vijand van den Staat dan den staatsman, die hem wil leiden en wringen naar een bepaald dogma. Van dat streven toch moet het gevolg zijn verzwakking van de nationaliteit en aantasting van de persoonlijke vrijheid.

Zonder met elk woord in te stemmen, mogen wij toch wel uitspreken, dat deze verklaring ons van harte verblijdde.

Indien heel de Christelijk-historische groep, ook de schakeering, die in Friesland gevonden wordt, hiermede instemt, dan zouden we zeker een schrede verder zijn gekomen op den weg, die naar vereeniging leidt.

Het is volkomen juist wat Dr. de Visser opmerkte, dat noch het staatsbelang noch de persoonlijke vrijheid duldt, dat de staat een bepaald dogma tracht in te voeren.

We zouden er alleen aan willen toevoegen, dat ook Christus' eigen woord dit verbiedt. Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld. En: wie het zwaard neemt om mijn zaak te verdedigen, zal door het zwaard vergaan.

Alleen met geestelijke wapenen mag de Christelijke Kerk strijden

---

Opwekking in Wales.

Wat de *Standaard* dezer dagen meedeelde uit de Engelsche bladen aangaande de geestelijke opwekking in *Wales*, verdient ook onze belangstelling.

Een eenvoudig mijnwerker, *Evan Roberts*, thans Evangelist, staat aan het hoofd der beweging. Vooral onder de mijnwerkers bezit hij grooten invloed. Zijn aangrijpend woord brengt duizenden tot bekeering. De kroegen staan leeg; spelen en dobbelen en vloeken wordt niet meer gezien of gehoord; in de diepe mijnschachten komen de mijnwerkers saam om God te loven en elkaar op te bouwen in het geloof.

Zulke massale bekeeringen maken op ons kalmer Nederlandsche volk steeds een eenigszins vreemden indruk. Wij kennen die revivals niet. Het eenige wat er mee te vergelijken valt, is de plotselinge ommekeer van ons volk in 1566; het wonderjaar, toen duizenden onder de hagepreeken saamkwamen, en de beeldenstorm als een verwoestende orkaan door het land voer. Maar hier was de bodem lang voorbereid en trad slechts in het licht wat in het verborgen woelde en giste. Ook de geestelijke opwekkingen in de 17de en 18de eeuw onder De Labadie en Ds. Kuypers te Nijkerk droegen toch een andersoortig karakter. En het Réveil in het begin der 19de eeuw vond meer ingang onder de hoogere standen dan onder het volk. Men ziet het dan ook, hoe het Leger des Heils in ons land niet recht tieren wil en veel meer door zijn sociale arbeid dan door massale bekeering de aandacht trekt.

Het Engelsche volkskarakter daarentegen schijnt voor zulke geestelijke opwekkingen een bijzonder geschikte bodem te zijn. Achter den nuchteren, practischen zin van den Engelschman, schijnt een licht bewogen gemoedsleven te schuilen. Vandaar dat het Engelsche volksleven, reeds van de dagen der Reformatie af, zich kenmerkte door zulke geestelijke schokken, vulcanische erupties van het religieuse leven, die vaak met wonderbaarlijke verschijnselen van ecstatische toestanden, profetische gaven enz. gepaard gingen. Independenten en Kwakers, de Convenants in Schotland en het Methodisme in Engeland en Amerika, de geestelijke opwekkingen onder Wesley en Whitefield, Moody en Sankey, onder Pearsall Smith en anderen, het optreden van het Leger des Heils enz., zijn alle verschijnselen van denzelfden aard, hoe onderscheiden de dogmatische kleur ook moge zijn, die deze revivals droegen.

Nu brengen zulke algemeene opwekkingen zeker heur eigenaardig gevaar mee. De blijvende oogst van zulk een massale bekeering is gewoonlijk niet zoo groot als de eerste aanloop hopen deed. Er komt veel gemoedswerk bij; veel menschelijke hartstocht; veel uitwendige bekeering, waaraan de wortel des geloofs ontbreekt. Maar hoe geneigd ons Nederlandsche volk ook moge zijn, om vooral op deze schaduwzijden te wijzen, vergeten mag nooit worden, dat in deze opwekkingen toch een machtige werking van den Geest des Heeren te bespeuren valt, die „waait waarheen hij wil," en dat ze voor duizenden het middel geweest zijn, om uit den geestelijken dood tot het waarachtige leven hen te brengen.

Voor Wales geeft deze revival ons dan ook goede hope. Het was zulk een geestelijke opwekking in het einde der 18de eeuw, die de Welsh Calvinistic-Methodist Church ontstaan deed, waarin de Calvinistische beginselen hoog worden gehouden. Indien de kerk maar den moed heeft, om deze geestelijke beweging niet tegen te werken, maar haar te steunen en in gezonde kerkelijke bedding te leiden, dan zal ze rijke vrucht voor het kerkelijk leven afwerpen.

Gevaar schuilt er alleen in, wanneer zulk een beweging antithetisch tegenover de kerk komt te staan en dan òf in sectarisme verloopt òf allengs doodbloedt.

De plaats van den mensch in het heelal.

XIV. *(Slot.)*

Onze artikelenreeks over de plaats van den mensch in het heelal loopt hiermede ten einde.

De vraag was, of de voorstelling die de Schrift ons geeft, dat de aarde het geestelijk middelpunt is van het heelal, omdat God alleen op deze aarde menschen schiep, niet in strijd is met de wetenschap, die ons leert, dat onze aarde in het sterrenheelal slechts een zeer onbeteekenende plaats inneemt en door millioenen sterren omgeven is, veel grooter dan zij.

Dat is het bezwaar, door de moderne wetenschap tegen de Schrift aangevoerd. Waarbij dan gewoonlijk de onderstelling gevoegd wordt, dat onze aarde volstrekt niet de eenig bewoonbare en bewoonde wereld in het heelal kan zijn, en dat we aan alle zijden omringd zijn door sterren, die evengoed als onze aarde een ontwikkeling van het organische leven en met name ook een menschelijk geslacht bezitten.

Het is tegen dien aanval, dat we ons Christelijk geloof verdedigd hebben. We toonden aan, hoe juist de nieuwere ontdekkingen der wetenschap veeleer bevestigden dan omverwierpen wat de Schrift ons leert. Dat de *Hervorming*, die overigens met waardeering onze artikelen besprak, hierin een bewijs zag van het intellectualistisch karakter van het Calvinisme en het een „stuitend vandalisme" noemde, de „teedere kinderen der fantazie" aan den maatstaf der exacte wetenschap te toetsen, is op haar standpunt begrijpelijk. Voor haar is al wat de Schrift leert aangaande de schepping van hemel en aarde, de plaats die de aarde in de schepping inneemt en het verlossingsdrama, gelijk zij het noemt, niet anders dan schoone poezie, dichterlijke verbeelding, maar geen goddelijke waarheid, geen openbaring van werkelijke feiten. Even dwaas als het zou wezen de voorstelling, die Dante in zijn Comedia Divina geeft van de aarde, de hel, het vagevuur en het paradijs, in overeenstemming te willen brengen met de resultaten der wetenschap, zoo profaan schijnt het haar ook het „verheven dichtstuk" van de Schrift voor de vierschaar der wetenschap te willen rechtvaardigen. De *Hervorming* beging echter ook hier weer de gewone fout der moderne theologen. Ze vergat, dat voor ons de voorstelling der Schrift geen fantazie of poezie, maar goddelijke werkelijkheid is. Ze legde haar eigen waardeeringsoordeel der Schrift als maatstaf aan bij een betoog, dat van geheel andere praemissen uitging. Een bewijs te meer, hoe moeilijk het is elkander te verstaan, waar zoo diepe kloven de moderne theologie van het geloof der orthodoxe Christenen scheidt.

Niet minder duidelijk blijkt dit bij de bedenking, die zij zelve op onzen weg werpt. De hemel, zoo zegt ze, moet volgens uw voorstelling wel buiten het sterrenheelal liggen, aan gene zijde van den Melkweg. Waar het licht nu reeds zeven duizend jaar noodig heeft om den afstand van den Melkweg tot de aarde te doorloopen, hoe rijmt ge daarmede de voorstelling, dat Henoch, Elia en Christus in hun verheerlijkt lichaam ten hemel zijn opgevaren, en dat de engelen in zoo korten tijd uit den hemel naar de aarde zich kunnen verplaatsen?

Ons antwoord hierop kan kort zijn.

De *Heraut* heeft aangaande de plaats van den hemel nooit iets beweerd. Wij gelooven, dat de hemel niet een toestand van gelukzaligheid is, evenmin als de hel een toestand van rampzaligheid, maar dat beide, hel en hemel, bepaalde plaatsen zijn. Maar elke speculatie, waar deze beide plaatsen zich bevinden, is door ons steeds als nutteloos veroordeeld, omdat de Schrift ons desaangaande niets openbaart. Wanneer de *Hervorming* zich beroept op een Evangelisch gezang, dat Christus bij zijn hemelvaart „het gestarnte voorbij" is gevaren, dan weet zij toch even goed als wij, dat zulk een gezang voor ons geen het minste gezag heeft.

Ook al was het echter juist, dat de hemel zich buiten ons sterren-heelal bevond, waar wij niets van af weten, dan begrijpen wij de bedenking van de *Hervorming* nog niet. Vooreerst zijn de engelen volgens de voorstelling der Schrift onlichamelijke wezens en de wijze, waarop een geest zich verplaatst, valt geheel en al buiten ons waarnemingsvermogen. Zelfs de snelheid, waarmede de lichttrillingen door de aethergolven worden voortgeplant, kan hier dus niet tot maatstaf dienen. En wat in de tweede plaats de hemelvaart van Henoch, Elia en Christus aangaat, zoo hebben we hier zeker wel te doen met de verplaatsing van een menschelijk lichaam, maar een lichaam, dat verheerlijkt was, en derhalve in gansch andere conditiën verkeerde, dan ons aardsche lichaam, zoodat elke conclusie uit de snelheid, waarmede *ons* lichaam zich verplaatsen kan, ons hier begeeft. Maar wat alles afdoet, we hebben bij deze opvaringen ten hemel te doen met een rechtstreeksch *wonder* Gods. Dat wonder op natuurlijke wijze te willen verklaren, zou zijn het wonder zelf op te heffen. De *Hervorming* kan derhalve niet van ons eischen, dat we een verklaring zullen geven van wat op ons standpunt juist onverklaarbaar wezen moet. Wie het wonder verklaart, vernietigt het.

Geheel anders staat het natuurlijk met de vraag, of de hypothese juist is, dat er meerdere bewoonde werelden in het heelal gevonden worden. Wel kan de exacte wetenschap die vraag nooit afdoende beantwoorden, gelijk we aangetoond hebben, omdat zelfs bij de dichtst-bijzijnde planeten geen telescoop ons in staat stelt levende wezens te ontdekken. Ten slotte blijft het ook hier dus de vraag, of men *gelooft* wat de Schrift ons zegt, dan wel op eigen oordeel wil afgaan. Maar hier kan toch de Christelijke Apologetiek optreden om aan te toonen, dat de feiten, die de wetenschap ons kennen doet, niet in strijd zijn met de voorstelling der Schrift, maar veeleer haar bevestigen.

We gingen daarom in de eerste plaats na, wat de biologie en organische chemie ons leert aangaande de eigenaardige kenmerken van het organische leven en de voorwaarden, waaraan dat leven gebonden is. Zoo eerst kon een uitgangspunt gevonden worden voor de beantwoording der vraag, of er meerdere bewoonbare werelden zijn. Anders verlaat men den vasten bodem der feiten en verliest zich in speculaties, die op wetenschappelijk gebied geen de minste waarde hebben.

Daarna toonden we aan, dat in ons zonnestelsel er niet één planeet is, die dezelfde gunstige voorwaarden voor het leven aanbiedt als onze aarde, en al wat we van deze planeten weten ons omgekeerd tot de conclusie recht geeft, dat het organisch leven daar niet zou kunnen bestaan.

Vervolgens ons zonnestelsel verlatende, bleek ons, dat de millioenen sterren, die het gewapend oog waarnemen kan, geen van alle bewoonbaar kunnen zijn, omdat ze zonnesterren zijn, gloeiende bollen evenals onze zon. De vraag, of ook deze zonnesterren door planeten omgeven zijn, bleek op grond van het astronomisch onderzoek niet te beantwoorden, omdat ze zoover van ons afstaan, dat deze planeten, indien ze bestaan, niet kunnen waargenomen worden. Het feit, dat vele dezer zonnesterren dubbelsterren zijn, pleitte eer tegen dan voor het bestaan van planeten.

En eindelijk toonden we aan, dat ons zonnestelsel, juist omdat het in het middelpunt van het heelal geplaatst is, daaraan voordeelen dankt, die voor de ontwikkeling van het leven van het hoogste belang zijn. Zoodra we van dat middelpunt ons verwijderen naar de verder afgelegen deelen van het heelal, vinden we toestanden, die het voor ons ondenkbaar maken, dat daar bewoonbare werelden zouden kunnen gevonden worden.

Een afdoend en stringent bewijs, dat in het heelal slechts één bewoonbare wereld gevonden wordt, is hiermede natuurlijk niet geleverd. Dat bewijs kan ook niet gegeven worden, omdat onze kennis van de sterrenwereld daartoe veel te beperkt is.

Maar wel is hetgeen we mededeelden genoegzaam om te doen zien, hoe dwaas het zeggen is, dat de ontdekkingen der wetenschap voorgoed hebben uitgemaakt, dat onze aarde niet de eenig bewoonde wereld is.

Eer bleek het tegendeel.

De astronomie leert ons, dat onze aarde in ons zonnestelsel een bijzonder bevoorrechte positie inneemt wat de condities van het leven aangaat. En dat evenzoo de plaatsing van ons zonnestelsel in het sterrenheelal wederom exceptioneel gunstig is voor de ontwikkeling van het leven.

Dat is al wat we noodig hebben.

Het bevestigt ons, wat de Schrift alleen ons openbaren kon, dat onze aarde in het heelal een bijzondere plaats inneemt, omdat God deze aarde bereid heeft, opdat hier de hoogste openbaring van zijn scheppingsmacht, de naar Gods beeld geschapen mensch, wonen zou.

Een belangrijk proces.

IV.

In de *Court of Sessions* werd de Vrije Kerk in haar eisch dus niet ontvankelijk verklaard. De rechters gingen uit van de Barriere-acte en erkenden het recht eener Synode, om wijzigingen in de leer aan te brengen. Dit recht was wel niet onbeperkt, essentieele stukken mochten wel niet worden prijsgegeven. Maar de rechtbank oordeelde dat de wijzigingen door de Vereenigde Vrije Kerk aangebracht, geen essentieel geloofsartikel golden. Het subjectief oordeel van den rechter over wat essentieel en wat bijkomstig was, gold hier dus als maatstaf.

Op een geheel ander standpunt plaatste zich de meerderheid van de Commissie uit het Hoogerhuis, wier uitspraak ten slotte heeft beslist.

De *Lord Chancellor*, wiens oordeel zeker niet het minste gewicht in de schaal heeft gelegd, begon met terstond de vraag, in hoeverre een Synode recht heeft de bepalingen te veranderen, geheel te ecarteeren. Het geding liep niet over de wettigheid der genomen Synodale besluiten, maar over de vraag aan wie het kerkegoed toekwam. Dat kerkegoed was door bepaalde personen geschonken onder een deed of trust, een acte van vertrouwen voor een bepaald doel. De wil van de gevers had hier alleen te beslissen. En waar die gevers voor het grootste deel reeds gestorven waren, kon die wil alleen gekend worden uit de deed of trust. Feitelijk werd die deed of trust dus beschouwd als een onveranderlijk testament; het geschonken goed was een stichting voor een bepaald doel; en de rechtbank had alleen de vraag te beantwoorden welk gebruik van dat goed met het doel overeenkwam. De kerkelijke quaestie werd hier dus opzij geschoven; het ging alleen om een juridisch vraagstuk; de vraag was of er „breach of trust" had plaats gevonden, ja dan neen.

In de deed of trust, die hier beslissen moest, was er nu geen sprake van, dat het kerkegoed toebetrouwd was aan de Synode met het recht om de bestemming ervan te veranderen, maar was het goed geschonken aan een bepaalde vereeniging van Christenen, de Vrije Kerk genaamd. De rechtbank had nu te onderzoeken, wat volgens de schenkers van het goed onder deze Vrije Kerk was te verstaan, en daaraan te toetsen welke kerk, hetzij dan de Vereenigde Vrije Kerk